



Kapitalist Sisteme Entegre Olan Fıkıh: Hayrettin Karaman'ın Ekonomik Yaklaşımı

Erdal Arslan *

Makale Türü: Kitap İncelemesi | Article Type: Book Review

1. Giriş

Günümüzde İslam ekonomisi diye sunulan modeller, kapitalist sisteme alternatif olmayı, yepyeni ve adil bir paylaşım düzeni kurmayı ne yazık ki başaramamıştır. Bunun yerine, mevcut küresel finans sisteminin (bankacılık, faizli sistemler vb.) ürettiği araçları, kılıfına uydurarak (fikhî yöntemlerle helalleştirerek) sisteme dâhil etme çıkmazına girmiştir. Türkiye’de bu uyum arayışının felsefi ve fikhî zeminini hazırlayan en önemli figürlerden biri Hayrettin Karaman’dır. Yazarın klasik kuralların durağanlığını aşma iddiasıyla ileri sürdüğü zamana göre fıkıh (fikh-ı zaman) tezi, Müslüman kitlelerin faiz hassasiyetini kuramsal ve teknik esnekliklerle törpüleyen ideolojik bir filtre işlevi görmektedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Giriş). Karaman’ın fıkha dinamizm kazandırma niyetiyle ürettiği muamelat çözümleri, İslam ekonomisini özgün bir model olmaktan çıkarıp mevcut kapitalist nizamın “sözde helalleştirilmiş” işlevsel bir alt birimi konumuna indirgemektedir. Bu analiz, yazarın fikhî kurgularının İslam iktisadının özülüyle çeliştiği ve kapitalist sisteme sadece bir “yama” sunduğu iddiasına odaklanmaktadır. Bu iddia, eserde öne çıkan 3 temel sorun üzerinden eleştirel bir yaklaşımla ele alınacaktır. Çözüm Kuran’ın zamana uydurulması değil; zamanın Kuran’a uygun yaşanmasıdır.

2. Zamanın Para Karşılığı Satılması Söylemi: Vâde Farkında “Riba” Mantiğinin Perdelenmesi

Hayrettin Karaman, muamelat fikhını modern finansal ilişkilere uyumlandırma gayretinin merkezine “vâde farkı” (peşin fiyat ile vadeli fiyat arasındaki fark) meselesini yerleştirmektedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı). Yazar, bir malın vadeli satışı sırasında peşin fiyatına nispetle bedelin artırılmasını meşru kabul etmekte ve araya sembolik olarak bir nesnenin (malın) sokulmasını faizi

* Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye; ORCID: 0000-0003-4892-2963 ,
E-mail: erdalarslan@selcuk.edu.tr,

Citation | Alıntı

Arslan, E. (2024). Kapitalist sisteme entegre olan fıkıh: Hayrettin Karaman’ın ekonomik yaklaşımı [*İslam’ın ışığında günün meseleleri: Hukuk-ekonomi ve iş hayatı*, yazar H. Karaman kitabının incelemesi]. *Homo Islamicus: İslam Ekonomisi Çalışmaları Dergisi*, (1), e0105. <https://doi.org/10.5281/zenodo.21648727>

Licence | Lisans: CC BY-NC-ND 4.0 | homoislamicus.org | info@homoislamicus.org



engelleyen hukuki bir kalkan olarak sunmaktadır (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı, Giriş, Akid).

Fıkıh üzerinden yapılan bu meşrulaştırma çabası, küresel kapitalist finans dünyasıyla temelde nasıl bir zihniyet ortaklığı kurulduğunu en net şekilde ortaya koymaktadır. Kur'an-ı Kerim, faizcilerin piyasa mantığını işletirken ileri sürdükleri “*Alışveriş de faiz gibidir*” şeklindeki teorik eşitlemeyi kesin bir dille reddetmiştir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı). Karaman ise paranın zaman içinde kazandığı veya kaybettiği değere meşruiyet zemini açarken yapısal bir mantık hatasına düşmektedir. Belirli bir vâdeyle satılan malın fiyatındaki artışın tek gerçek ve kurucu belirleyeni “zaman” unsurudur (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı, Tasarruf). Paranın zaman içindeki değerine fiyat biçmek ve zamanı alınıp satılabilen soyut bir meta haline getirmek, doğrudan kapitalist “paranın zaman değeri” (time value of money) ilkesinin fıkha zerk edilmesidir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı).

Yazar, Hz. Muhammed (SAV)’in kesin olarak yasakladığı “*Bir satış içinde iki satış*” (bey’eteyn fî bey’ah) nehyini yalnızca “akid bitmeden tek fiyata karar verilmesi” gibi şekilsel ve zahiri bir şarta indirgemektedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı, Kavli Tasarruflar). Bu indirgemeci mantık, İyne satışı gibi özünde faizin etrafından dolanma amacı taşıyan (hile-i şer’iyye) arka kapı formüllerini mülkiyet hakkı ve irade serbestisi üzerinden meşruiyet zeminine çekmektedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı, Akid). Vâde farkını modern ticari hayatın kaçınılmaz bir zorunluluk mekanizması olarak sunan bu esnetme, İslam iktisadının sömürüyü radikal biçimde engelleyen ve sermaye birikimine karşı emeğin koruyuculuğunu üstlenen özünü zedelemektedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı, Giriş). Dolayısıyla, muamelelerin dış formunun “ticaret” ambalajıyla süslenmesi, işlemin özündeki fazlalık (riba) gerçeğini değiştirmeyen, gelişmekte olan Müslüman burjuvazinin pazar payını caizleştirmeye matuf yapısal bir “yama” niteliğindedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı, Akid).

3. “Zaruret” ve “Hacet” Kavramlarının Esnetilmesi: İktisadi Güçlenme Adına Faizli Krediye Bulunan Kılıf

Yazarın seküler-kapitalist düzene eklemleme ve sömürü aygıtlarıyla uzlaşma çabasının en çarpıcı halkası, Müslüman girişimcilerin ve sermaye sahiplerinin modern finansal sistem içindeki tıkanmışlıklarına karşı geliştirdiği esnek fıkıh yorumlarıdır. Karaman, küresel finans kapitalin kuşatması altındaki Müslümanların pazar içindeki varlıklarını koruma, büyütme ve iktisaden güçlenme arzularını, klasik fıkıhın istisnai ruhsat kategorileriyle rasyonalize etme eğilimindedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Giriş).

Bu fıkıhî kurgu, metodolojik düzeyde çok ciddi bir kavramsal aşınmayı ve paradigmada eksen kaymasını beraberinde getirmektedir. Klasik fıkıh metodolojisinde ancak ölüm, uzuv kaybı, açlıktan helak olma veya topyekûn imha durumlarında sınırları son derece dar tutulan ve “muhararatı mübah kılan” istisnai “zaruret” hâli; Karaman tarafından modern iktisadi hayatta kalma, pazar payını büyütme ve seküler piyasada rekabet edebilme gibi tamamen “hacet” (ihtiyaç) seviyesindeki dünyevi gereksinimleri kapsayacak şekilde genişletilmektedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Giriş). Yapısal sermaye birikimi sorunlarını ve ticari büyüme hırslarını amme menfaati, toplumsal güçlenme ve refahın sürdürülmesi kavramlarıyla ilişkilendirerek sunmak, fıkıha taktiksel bir esneklik kazandırmamakta; tam aksine mevcut sömürü mekanizmalarına sistemsal bir teslimiyet getirmektedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Son Kısım).

Karaman, faizli kredi sözleşmelerine imza atmanın ve bu kurumsal enstrümanları kullanmanın, bizzat faiz sömürsünün üreten küresel kurumsal yapıyı tahkim ve meşru ilan etmek olduğunu iktisadi realizm adına geri plana itmektedir. Kuran ve Sünnetin faiz mekanizmasını, bu mekanizmaya şahitlik edenleri ve sömürü düzenini kökten reddeden tavizsiz duruşu, yazarın modern iş hayatının ve muamelatin “kaçınılmaz dinamikleri” temelinde ürettiği çözümlerle esnetilmektedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Son Kısım). Müslümanlara yapısal çaresizlikleri ve “güçlü olma” idealini öne sürerek haram mekanizmalarını kullanma dehlizlerini aralayan bu yaklaşım, zamanla faizli kapitalist nizamı tabileştiren, kanıksatan ve faizsiz/özgün bir adalet nizamı arayışını zihinsel düzeyde tamamen yok eden ideolojik bir işlev görmektedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Son Kısım).

4. Enflasyonist Ortamda Borç Hukuku: “Değer” Ambalajıyla Enflasyon Farkının Faizleştirilmesi

Karaman'ın fıkıhî söyleminde, küresel kapitalist ekonominin yapısal kriz çıktıklarından biri olan yüksek enflasyon ve paranın değer kaybı karşısında geliştirdiği fıkıhî refleksi, paranın nominal değeri ile reel değeri arasındaki makası “caizleştirme” sınırları içinde kapatmaya yöneliktir. Yazar, borçlanılan paranın satın alma gücündeki dramatik düşüşler karşısında, adaleti sağlama ve zulmü engelleme gerekçesiyle paranın “değişen değerini” ve alım gücü kaybını telafi edecek fıkıhî formüller aramaktadır (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı).

Bu tez, zâhiren alacaklının hakkını koruma ve taraflar arasındaki haksızlığı giderme ambalajıyla sunulsa da, özü itibarıyla İslam iktisadının özgün ve fıtrî para anlayışından kökten bir kopuşu temsil eder. İslam iktisadi nizamında para (semen), kendi başına bir spekülasyon, nemalanma veya ticaret metaı olmayan, adil bir “ölçü birimi” ve mübadele aracıdır (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı, Akid). Kapitalist sistemin ürettiği altın güvencesiz, itibari kâğıt paraların değer kayıplarını ve devletin ilan ettiği sunî enflasyon oranları üzerinden kurulan

endekslemeleri fikhî esnekliklerle denkleştirmeye çalışmak, akdin başında bulunması gereken kesinlik (garar ve cahalet yasağı) ilkesini yapısal bir belirsizliğe mahkûm ederek kapitalist piyasa göstergelerine teslim etmektedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı, Tasarruf).

Özgün bir iktisadi paradigma inşa edip sömürgeci ve sömürücü kâğıt para sistemine karşı rekten, yapısal bir reddiye ve alternatif finansal ağlar geliştirmek yerine; mevcut sarmalın kriz çıktılarını “enflasyonist erimenin telafisi faiz değildir” diyerek yamalamak, kapitalist finans aygıtlarının istismar zeminini fikhîen güçlendirmektedir (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Giriş). Bu durum, İslam’ın vadettiği ve faizsiz ahlaki iktisadın temeli olan toplumsal dayanışma, karz-ı hasen (güzel borç) ve sömürsüz bölüşüm mekanizmalarını acımasız kapitalist sistemin sömürü düzeni içerisinde değersizleştirerek işlevsiz kılmaktadır (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Son Kısım).

5. Sonuç

Hayrettin Karaman’ın, günümüzün ekonomik problemleri karşısında sözde dini kurallardan yola çıkarak ürettiği çözümler; kapitalizmin üretim, paylaşım ve bankacılık sisteminin temelindeki sömürü düzeni eleştirmek yerine bu düzen içerisinde faaliyet göstermeye kılıf buluyor. “Vâde farkına getirilen akdi meşruiyet kılıfları (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Alışverişte Vâde Farkı), zaruret ve hacet kavramlarının sınırları muğlaklaştırılarak modern finansal sisteme kapıların aralanması (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Giriş) ve paranın değer kaybı üzerinden kapitalist piyasa parametrelerinin fıkha entegre edilmesi (Üçüncü Bölüm: Hukuk-Ekonomi ve İş Hayatı, Son Kısım) bu çabaların en belirgin örnekleridir. Yazarın güya zamana ayak uydurmak (Fıkıh-ı zaman) adına yaptığı bu yorum, Müslümanların sömürü düzenine karşı olması gereken inançsal direnişini yok etmektedir. Bu yaklaşım, İslam iktisadını bağımsız bir sistem olmaktan çıkarıp kapitalizmin emrindeki “helal logolu” bir alt birim haline getirmektedir. Oysaki; İnsanın ve insanlığın varoluşundan beri süregelen ihtiyaçların, Yaratıcının koyduğu kurallar çerçevesinde karşılanması esasına dayanan İslam ekonomisi; asırlar boyu insanlığı ve dünya kaynaklarını sömüren bir avuç sömürgecinin şeytani düzenini ortadan kaldıracabilecek yegâne sistemdir.